

DEMOKRAT PARTİ'NİN KOMÜNİZMLE MÜCADELESİNE AMERİKA'NIN ETKİLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ KOMÜNİZME BAKIŞI¹

Serhat SİPAHİ

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

DOI : <https://doi.org/10.29329/akalid.2024.1084.1>

Makale Geliş Tarihi : 6 Kasım 2024

Makale Kabul Tarihi : 16 Kasım 2024

Makale Sonuçlanma Tarihi : 26 Aralık 2024

Makale Yayın Tarihi : 31 Aralık 2024

Sayfa Aralığı : 1-21

Serhat Sipahi, "Demokrat Parti'nin Komünizmle Mücadelesine Amerika'nın Etkileri ve Türkiye'deki Komünizmle Bakışı", *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALID)*, C.2, S.3, Aralık 2024, s. 1-21.

Öz

Sovyet Rusya'da 1917'de meydana gelen Bolşevik İhtilali sonrası uygulanan yayılcı hedefler arasında Türkiye de yer almıştır. Bu doğrultuda Türk yönetici kadroları Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren uygulanmak istenen komünist siyasetlere karşı takip edici ve önleyici tedbirleri almaktan geri durmamışlardır. Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerdeki mesafenin açılmasıyla devletin güvenlik reflekslerinde komünizmle mücadelenin etkisi de artmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet Birliği savaştan galip çıkmış ve Türkiye siyasetinde oluşan esneklikle birlikte komünist faaliyetlerini artırma girişiminde olmuştur. Ayrıca toprak taleplerini de içeren Sovyet tehditlerinin artmasıyla Türkiye, savaşın diğer galiplerinden olan Amerika Birleşik Devletleri'ne yaklaşmak siyasetine yönelmiştir. Türkiye'nin Batı ekseninde hareket etmesiyle birlikte komünizmle mücadele daha sistematik ve kararlı bir biçime dönüşmüştür. 1950 yılından itibaren Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle bu kararlı mücadele Türkiye'deki komünist faaliyetleri büyük oranda sınırlandırmıştır. Bu çalışmada Demokrat Parti'nin komünizmle mücadelesini şekillendiren ana etkenlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'deki komünist faaliyetleri ne derecede

¹ Bu çalışma Serhat Sipahi'nin Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen *Demokrat Parti Döneminde Komünizmle Mücadele (1950-1960)* adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

tehdit olarak gördüğü ve bu yönde Türkiye'ye verdiği destekler ortaya konulmaya çalışılmış, bu sayede Türkiye'nin komünizmle mücadelesinde gelinen nokta değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Komünizm, Amerika Birleşik Devletleri.

American Influence on the Democrat Party's Struggle Against Communism and Its View of Communism in Turkey

Abstract

Turkey was among the expansionist targets of the Bolshevik Revolution that took place in Soviet Russia in 1917. In this direction, Turkish ruling cadres did not hesitate to take follow-up and preventive measures against the communist policies that were wanted to be implemented since the foundation years of the Republic. With the widening distance in relations with Soviet Union, the impact of the struggle against communism on the state's security reflexes also increased. After the Second World War, the Soviet Union emerged victorious from the war and attempted to increase its communist activities with the flexibility in Turkish politics. In addition, with the increase in Soviet threats, including territorial demands, Turkey turned to a policy of rapprochement with the United States of America, one of the other victors of the war. As Turkey moved on the Western axis, the fight against communism became more systematic and decisive. From 1950 onwards, when the Democratic Party came to power, this determined struggle limited communist activities in Turkey to a great extent. In this study, the extent to which the United States of America, one of the main factors that shaped the Democratic Party's struggle against communism, saw communist activities in Turkey as a threat and the support it provided to Turkey in this direction was tried to be revealed, and thus the point reached in Turkey's struggle against communism was evaluated.

Keywords: Democrat Party, Communism, United States of America.

Giriş

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren Rusya destekli komünizm, Türkiye'de bir düzen değişikliği yaratarak ihtilal zeminini hazırlayacak faaliyetler içinde olmuştur. Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali'nden itibaren Türk yönetici kadroları bu rejimin komünizm yayılmacılığı konusundaki girişimlerini, içinde bulunulan dönem itibarıyla her zaman dikkatli ve tedbirli bir şekilde takip etmiştir. Çünkü bu konunun yeni kurulan devlet açısından ciddi bir sorun teşkil etmesi her an için kuvvetle muhtemeldi.

Türkiye'deki komünist faaliyetlere karşı en başından itibaren devletin kontrollü müdahalesi sürekli kendini göstermiştir. Komünizmin uygulayıcıları da Sovyetler Birliği merkezli belirlenen siyasetin paralelinde stratejilerini, mücadele sistemlerini ve propagandalarını sürekli şekillendirmişler ve güncellemişlerdir. Millî mücadele yıllarından itibaren yapılan komünizmle mücadele, geleneksel bir devlet refleksini de beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise bu reflekse, geleneksel Rus düşmanlığından gelen algılar da eklenecektir.

1. Demokrat Parti Öncesi Komünizmle Mücadele

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Çarlık Rusya'da 1917 yılında "Bolşevik İhtilali" gerçekleşmiş ve artık Rusya komünist bir yönetim tarafından idare edilmeye başlamıştır. Bu yeni Sovyet yönetimi dış politikasında komünizm ideolojisinin gölgesinde siyaset üretmeye başlamıştır. Bu sırada Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarının da etkisiyle

Türkiye Millî Mücadele dönemine gelmiş ve Anadolu'da canlı bir sosyalist faaliyetler iklimi oluşmuştur. Millî Mücadelenin yönetici kadrolarının Sovyet Hükümeti ile kurduğu ilişkiler bu canlılığın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.²

Mustafa Kemal Paşa ve ekibi, Anadolu'da Bolşevizmin ve komünist propagandanın etkisinin kırılmasının farkındadırlar.³ Mustafa Kemal, tam anlamıyla Rusya'nın egemenliğinin gölgesinde olduğunu söylediği komünizmin, hedefleri açısından tamamıyla kendi amaçlarının aleyhinde olduğunu ve bu yüzden gizli bir faaliyet yürüten komünizmin her fırsatta durdurularak etkisinin uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Sovyetler, 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Sevr Antlaşması'nı tanımayıp, Türkiye'nin 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli ile belirlediği sınırları kabul etmiştir. Bu antlaşma ile bir uzlaşma ve dostluk ortaya çıkmışsa da iki ülke arasındaki en önemli meselelerden biri, Sovyetler Birliği'nin ideolojisi olan komünizmin Türkiye'de yayılması konusundaki istekliliğidir.⁴ Bu ekseninde Türkiye'nin komünizmle mücadelede yaptığı tutuklamalar, yargılamalar ve verilen cezalar, Ankara Hükümetinin artık komünizmle olan mesafesini de belirleyen bir davranışın ifadesi olmuştur.⁵

Sovyetler Birliği ile kurulan ilişkilerde oluşturulan bu dengede, Anadolu'da birçok sosyalist parti de hareket imkânı bulabilmiştir.⁶ Bu noktada Mustafa Suphi ve ekibinin, Sovyet diplomatlarının da yardımları eşliğinde Anadolu'daki komünist akımı güçlendirme faaliyetleri ve Çerkes Ethem'in komünist gruplarla olan temasları hatta bu

² Mete Tunçay, 19 Mayıs 1919'dan, Lozan Barış Antlaşması görüşmelerine kadar geçen üç buçuk yıllık süre içinde Sovyetlerle kurulan ilişkilerin üç kesim noktası olduğunu söyler. İlk 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması, ikincisi 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması, bir diğeri de Sakarya Savaşı sonrası M. Frunze'nin Ankara'yı ziyaret etmesidir. Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, C. I., Bilgi Yayınevi, Ankara 1967, s. 95.

³ Mustafa Kemal Paşa, Sovyet sistemini her zaman yakından takip etmiş, Moskova'ya bizzat çevresinden kişileri göndererek buradaki gelişmelere duyarlı olmuştur. Bu bir fikrî yakınlık ve idealden daha çok, her hareketliliği ve kendi siyasetine etkilerini değerlendirmekle ilgili olmuştur. Bkz. Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Çan Yayınları, İstanbul 1962, s. 149; Rasim Dirsehan Örs, *Rus Basınında Türkiye ve Nato*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2011, s. 27.

⁴ Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1921'de Moskova'da bulunan Türkiye Komünist Partisi (TKP) Delegasyonu Başkanı Dr. Tefik Rüştü Aras'a gönderdiği mektupta, geçmişte Rusların eğilimlerini ve yardımlarını sağlamak adına görmezden gelinen komünist yapılanmada her türlü oluşumun tamamıyla ortadan kaldırıldığını ve ülkede komünizm akımını temsil eden resmi veya özel hiçbir örgüt kalmadığını ifade etmiştir. Anayasaya aykırı olmamak şartıyla her türlü örgütün kurulabileceğini, Ruslarla da içişlerine karışılmaması şartıyla ve belgelerle tespit edilmiş ilkeler doğrultusunda dostluğun devam etmesinden yana olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Alaattin Uca, "Atatürk ve Komünizm", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, 2000, s. 341-342.

⁵ Harris'e göre bundan sonra komünizmin siyasi iktidar alternatifi olmasının imkânı kalmamıştır ve artık ihtilalci yaklaşımlar yerine mevcut iktidar ideolojisine eklemeyi tercih edecektir. Bkz. George Sellers Harris, *The Origins of Communism in Turkey*, The Hoover Institution on War, Revolution and Peace Stanford University, Stanford, California 1967, s. 94-95.

⁶ M. Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar...*, s. 106.

konudaki liderlik arzusu, Sovyet yardımının Milli Mücadeleye getireceği katkı gibi konular, Mustafa Kemal Paşa'nın komünizmle mücadelede çok daha farklı bir arayışın eşliğine gelmesini sağlamıştır.⁷ Hem Moskova ile yapıcı bir ilişkiyi devam ettirmek, hem de gerçek tüm komünist faaliyetleri, sınırları belli bir alanda kontrol edip bir çember içine alma ve avlama stratejisiyle⁸ Mustafa Kemal Paşa, yakınında bulunan arkadaşlarına “(Resmî)⁹ Türkiye Komünist Partisi”ni kurdurmuştur.¹⁰ Mustafa Kemal Paşa komünistliğin Rusya’da uygulanmasında bile netlik olmadığı ancak ülkeye giren komünist akımın Milli Mücadele dönemindeki birlikteliğe ve kaynaşmaya zarar verebilecek olması sebebiyle “aklı başında” isimlerden hükümetin kontrolünde bu partinin kurulduğu belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu parti sayesinde milletin komünizm karşısındaki nabzının ölçülebileceğini ve fikri anlamdaki yansımalarının ise zaman içinde anlaşılabilirliğini belirtmiştir.¹¹

30 Ağustos 1922’de Büyük Taarruz’un zafere neticelenmesi ve devamında İzmir’in Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından, Ankara Hükümeti komünizmle mücadelede yeni bir eşığe gelmiştir. Sovyet yardımına bundan sonraki süreçte ihtiyacın kalmaması ve Batılı devletlerle anlaşma süreçlerine yakınlaşılması gibi gelişmeler, Ankara Hükümetinin komünizme karşı daha net ve etkili bir şekilde harekete geçmesine neden olmuştur. Türkiye’nin bu yeni tutumu karşısında Sovyetler, gerekli durumlarda

⁷ 11 Eylül 1920’de, “Hiyanet-i Vataniye Kanunu”, askerî yönleri genişletilerek siyasi kararları da kapsayacak şekilde genişletilmişti. Sonrasında 4 Ekim 1920’de, Cemiyetler Kanunu değiştirilerek, hükümetin genel politikası ile ters düşen teşkilatları yasaklama yetkisi verilmiştir. Ancak bunların etkisi sınırlı kalmıştır. Bkz. G. S. Harris, *The Origins of Communism...*, s. 79.

⁸ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1967, s. 303.

⁹ Mustafa Suphi’ye bağlı gizli TKP ile karıştırılmasının önüne geçmek amacıyla partinin adının başına hükümete bağlı olduğunu belirtmek adına çoğu zaman “Resmî” kelimesi eklenmiştir. Bkz. M. Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar...*, s. 162. Partinin bir proje şeklinde olduğunu belirtmek için de kimi zaman “Danışıklı” ya da “Muvazaa” kelimeleri ile birlikte ifade edilmiştir. Bkz. F. Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist ...*, s. 303.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s. 631.; Adolf Ehrt, (Düzenleyen), *Der Weltbolschewismus*, Nibelungen-Verlag G.m.b.H., Berlin – Leipzig 1936, s. 631.; Metin Toker, *Solda ve Sağda Vuruşanlar (Türkiye’deki İki Yönlü İbtılâl Ortamının Anatomisi)*, Akis Yayınları, Ankara 1971, s. 15.; Kemal Haşim Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, İmge Kitabevi, İstanbul 2008, s. 473. Resmi TKP’nin programı ve tüzüğü için bkz. Komintern Arşivi, 17-36/262-416, “Türkiye Komünist Partisinin (Hükümet Partisi) Manifestosu, Programı ve Tüzüğü”, 1920. (Komintern arşivine ait belgeler Web: <https://www.tustav.org/e-arsiv/tkp-arsiv-fonu/komintern-arsiv-fonu/> adresinden 1 Nisan 2021’de alınmıştır.)

¹¹ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 509.; İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Ali Sevim, (Yay. Haz.), *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 378-379. Mustafa Kemal Paşa bir Meclis konuşmasında, komünizmin bir gerçeklik olarak önlerinde durduğunu ve bununla mücadele edebilmenin yolunu bir benzetme yaparak anlatmış; vücudun hastalıkla karşı karşıya gelmesi ve bununla savaşarak bağışıklık sistemini güçlendirmesi gibi, milletin de bu fikirle karşı karşıya gelerek bunu test etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bkz. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III*, ATAM Yayınları, Ankara 1997, s. 136.

itirazlarını dile getirirse de genel anlamdaki desteğini geri çekmemiştir.¹² Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetlerle kurduğu ilişki her zaman realist olmuş ve Batıda meydana gelen tehditlerin ve meselelerin neticesinde tarihsel sürecin zorlamasının, ikili ilişkilerdeki etkisini de her vesile ile ifade etmiştir.¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, komünizmle mücadelede ciddi bir hassasiyetin olduğunu görülmektedir. Hem devletin gerçekleştirdiği tutuklamalar hem de komünist parti örgütü içindeki anlaşmazlıkların da etkisiyle, komünizmin etki sahasının genişlemesine imkân verilmemiştir. 1923, 1925 ve 1927 yıllarında komünist faaliyetlere yönelik tutuklamalar gerçekleştirilmiş ancak bunların yargılanma süreçleri daha çok vatan hainliği ekseninde ele alınmıştır. Böylelikle komünist hareket iyice mevzi kaybederek, birkaç liderin desteklediği küçük gruplar halindeki kadrolarla sınırlı kalmıştır. Türkiye Komünist Partisi (TKP) artık, Sovyetler Birliği'nin propagandalarını ileten etkisiz bir parti halini almıştır.¹⁴ Komünist kadrolar önceki yıllardan farklı olarak, 1930'lu yıllar boyunca sanat ve edebiyat sahasında çıkardıkları yasal yayınlarla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁵

Devlet kademelerinden gelen raporlarda, komünizmle mücadelede, ceza kanununda bu suçta dair yeterli bir ifadenin bulunmamasından ve dolayısıyla bu suç kapsamında işlenen fillerin cezasının belirsizliği meselesi adli makamlara iletilmiştir.¹⁶ 1936 yılı başlarında, devletin ceza kanununda yaptığı değişikliklerle, sosyal ve ekonomik düzeni yıkmaya yönelik girişimlerin kanun dışı sayılması kararlaştırılmıştır. 11 Haziran 1938

¹² 1921-1923 yılları arasında Sovyetler Birliği Dışişleri Komiserliğinde görev yapan, 1920'li yıllar boyunca SSCB'de Doğu çalışmalarında ve Komintern'in Doğu politikasının oluşturulmasında önemli bir rol oynayan Sovyetlerin önemli isimlerinden Mihayl Pavloviç, Türkiye'nin güvenilir bir müttefik olamayacağını ve ancak geçici ittifak yapılabilecek nitelikte bir ülke olduğunu belirtmiştir. Bkz. Gotthard Jäschke, "Kommunismus und Islam im Türkischen Befreiungskriege", *Die Welt des Islams*, S. 20, 1938, s. 117.

¹³ Gökhan Atılğan, "Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkânlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar", *Praksis*, C. 3, S. 21, 2009, s. 53. Neticede Mustafa Kemal Paşa, Sovyetlerle bir yandan olumlu ilişkiler kurarken, diğer yandan yurttaki komünistleri tasfiye etme taktiğini birleştirmede ustaca bir başarı göstermiştir. Bkz. Haluk Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu, 1960-1980*, Yordam Kitap, İstanbul 2008, s. 33-34. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın yakın ekibi dışındakiler, komünizm meselesinde stratejik siyasetin nerede başlayıp, nerede sona erdiğini belirleyecek çizgiyi tespit etmekte bazen güçlük çekmişlerdir. Bkz. G. S. Harris, *The Origins of Communism...*, s. 8. Mustafa Kemal Paşa, Meclis oturumlarında Sovyet Birliği ile olan stratejik siyaseti değerlendirirken, gelecek yardımlara vurgu yaparak bunun kıymetli olduğunu söylemiştir. Ancak Bolşevik olmak ile Bolşevik rejimi ile yönetilen Rusya ile iş birliği halinde olmanın farklı olduğunu vurgulayarak Bolşevik olmak gibi bir mesai üzerinde durmadıklarını belirtmiştir. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, (1985). , D. 1, C. 1, 29 Mayıs 1920, s. 48.

¹⁴ G. S. Harris, *The Origins of Communism...*, s. 145-146.

¹⁵ Mehmet Aygün, "Türkiye'de Anti-Komünizmin Kaynakları-3: 1940'lı Yıllarda Soğuk Savaşın Erken Provası", *Sosyolojca*, S. 3, Ocak-Haziran 2012, s. 145.; İlhan Darendelioğlu, *Türkiyede Komünist Hareketleri Cilt I*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul 1961, s. 65-66.

¹⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.) 30.10.0.0/208.421.19, 00.00.1932.

yılında ise bu kanun ilgili yeni düzenlemeler getirilerek, mahkûmiyet kararları daha da ağırlaştırılmış ve komünizmle mücadelede devletin kanuni çerçevesi çizilmiştir.¹⁷

İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca TKP'nin izlemiş olduğu siyaset, savaşta Sovyetler Birliği'nin aldığı pozisyonlarla eşgüdüm halinde olmuştur. Yine Türkiye'nin de savaş boyunca takındığı uluslararası pozisyonların, Sovyetler Birliği'nin siyasetine göre şekillenmesinin, TKP'nin hükümetle olan ilişkilerinin seyrini tayin ettiğini de söyleyebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin iç ve dış siyasetteki hareketliliğin artmasıyla birlikte çok partili hayatın kapısını aralanırken TKP de bu demokratik gelişmelerden faydalanmak arzusuyla faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte TKP, basın alanında daha görünür ve etkili yayınlar yapmak, yasal komünist partilerin kurulmasına yönelik faaliyetler, işçi kitlesinde daha aktif propaganda çalışmaları yapmak ve bu doğrultuda işçi sendikaları kurmak gibi çalışmalarını yürütmüştür.¹⁸

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı boyunca takip ettiği tarafsız kalma siyaseti, savaş sonunda galip ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine Türk hükümet yetkilileri, Sovyet genişleme siyaseti üzerinden Türkiye'nin maruz kaldığı tehditlerde dış politikada yalnız bırakılma endişesini taşımışlardır. İnönü, Türkiye'nin bu durumdan çıkışını sağlayacak ve demokratik Batı dünyasının yanında yer alacak şekilde, çok partili hayata geçişi ve demokratik yönetimi sağlayacak olan siyasetleri üretmek durumunda kalmıştır. Savaş sonrasında İnönü liderliğindeki Türkiye'nin temel dış politika önceliği, kendisine yönelik Sovyet tehditlerinin bertaraf edilmesini sağlamak ve buna bağlı olarak Batıyla siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda iş birliğini geliştirebilmek olmuştur.¹⁹

Savaş sonrasında galip devletlerinden Sovyetler Birliği ile yapılan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının sona ermesiyle birlikte Türkiye, bu ülkeden gelebilecek komünizm etkisini önlemeye yönelik yoğun bir gayretin içine girmek durumunda kalmıştır. Tek parti iktidarı dönemlerinde sürdürülen mücadeleler sonucu, komünizmin propaganda etkileri sınırlandırılabilmişti. Ancak savaş sonrası dönemde, komünist bir devletin savaştan galip olarak çıkmasının getirdiği moral üstünlük, çok partili hayata geçiş evresinde farklı fikirlerin siyaset sahnesine çıkma istekleri, savaş sonrası halkın demokratik ve ekonomik taleplerinin artması, farklı görüşlerin basın-yayın alanlarındaki faaliyetlerinin artması gibi sebepler komünizmin hareket alanı bulması ve mevzi kazanmasını kolaylaştırmıştır. Buna rağmen kendi iktidarına alternatif bir muhalefeti talep eden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin, içinde yer almak istediği demokratik Batı dünyasının kabul etmeyeceği komünist görüşlü bir muhalefete açtığı alanlar oldukça sınırlı ve belirli bir seviyede tutulmuştur.²⁰ CHP iktidarı Türkiye'nin demokra-

¹⁷ G. S. Harris, *The Origins of Communism...*, s. 140.

¹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem. 8, Cilt. 4, Birleşim. 37, 29.01.1947, s. 68.

¹⁹ Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig*, S. 72, Kış 2015, s. 198.

²⁰ Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmaması sebebiyle, Türkiye'deki komünistlerin diğer ülkelerdeki gibi komünist kadroların çatışma olanakları tecrübesini yaşaması mümkün olmamıştır. Bu

tik kazanımlarını artırmak adına siyasette, ekonomide, basında, sendikal haklarda, eğitimde, hukukta atılımlar yapmaya çalışırken, bu alanlara sızmak ve hatta bu alanlarda söz sahibi olmak gayretindeki komünist girişimlerini dikkatle takip etmiş ve gerektiğinde müdahalelerde bulunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Türkiye, savaşın kazanan iki hâkim gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği ile onların temsil ettiği politikaların dünyayı şekillendireceği bir politik düzlemde, ekonomik ve siyasi anlamda yerini bulmak gibi bir gerçekle karşı karşıya kalmıştır.²¹ Bu dönemde Türkiye’de demokrasiye dair tartışmalara daha fazla ilgi gösterilmiştir. Bu siyasi yeniden yapılanma döneminde yapılan tartışmalarda Türkiye için, “Hür Dünya” devletlerinin demokrasiden ne anladıkları, neyi hoş gördüğü veya görmediği bir referans noktası oluşturmuştur.²² Bu anlamda biçimsel bile olsa bir demokrasiye geçişte, solun tasfiye edildiği ve Sovyet tehdidi fikrinin yoğun bir şekilde işlendiği ve büyütüldüğü bir döneme geçilmiştir.²³

Savaş sonrasında Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945’te süresi dolan “Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması”nı feshettiğini Türkiye’ye bildirmiştir. Bunun yanında 7 Haziran 1945 günü verdiği bir nota ile Doğu sınırında kendi yararına bazı değişiklikler gerçekleştirilmesini, Boğazlar’ın iki ülke tarafından ortak savunma altında olmasını ve bir de üs verilmesini, Montreux Sözleşmesi’nin de tekrar değerlendirilerek yenilenmesini istemiştir. Türkiye’nin bu tehdit içerikli önerileri reddetmesi üzerine Sovyetler Birliği, 7 Ağustos ve 25 Eylül 1946 tarihlerinde iki nota daha vererek bu isteklerini yinelemiştir. Bu sırada içerde yaşanan muhalif çizgideki *Tan* gazetesine ait matbaanın genç kitleler tarafından tahrip edildiği olaylarda, bir Sovyet vatandaşına ait olan bir kitabevinin de bazı gruplarca hedef alınması, iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Türkiye’ye bir protesto notası veren Sovyetler Birliği, Türkiye aleyhine yoğun bir propaganda ile baskı kurmaya çalışmıştır.²⁴

anlamda kitleleri etkilemek ve destek bulmak açısından komünist propagandası daha sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Bkz. Ferda Aykan, *Türkiye’de Sosyalizm Akımının Maddi Temeli (İşgal-Boykot, Yağın Hareketleri)*, Şark Matbaası, Ankara 1976, s. 28-29.

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı: 1899-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 320.; Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul 1965, s. 69-70.

²² Cangül Örnek, *Türkiye’nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı- Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 78.

²³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990, s. 20.; Emin Özdemir, E. – A. Fatih Şendil, “Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti’nin Sol Hareketlere Yaklaşımı”, *CTAD*, C. 12, S. 23, Bahar 2016, s. 366.; “1946-1950 döneminde, demokrasiyi inşa söylemi, taşkın bir anti-komünizmle iç içe geçmişti. Türkiye devleti, kendi jeostratejik önemini vurgulamak, böylece Hür Dünya nezdindeki anlam ve önemini pekiştirmek üzere, komünizm tehdidini alabildiğine büyütme dönük bir ideolojik ve psikolojik harekate girişmişti.” Bkz. Tanıl Bora, Kerem Ünüvar, “Ellili Yıllarda Türkiye’de Siyasi Düşünce Hayatı”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, (Haz: Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 159.

²⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği ile yaşanan gelişmeler için bkz. Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnut Matbaası, Ankara 1968; Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet*

İkinci Dünya Savaşı ertesinde İnönü ve CHP yönetimi, ülkeyi savaşa dahil etmeme konusunda başarı göstermiş olsa da ekonomik anlamda ağır bir yara almış durumdadır.²⁵ Bu ekonomik yükün getirdiği koşulların yanında savaş sonrasında oluşan yeni koşullar, Türk devlet adamlarınca, Türkiye'nin Batı çizgisinde yer alması gerektiği biçiminde değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye'nin demokratik anlamdaki zayıf görünümünün Batı tarafından olumsuz bir gözle değerlendirildiğinin bilinciyle, bu anti-demokratik görünen yapının düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.²⁶ Bu dış etki, çok partili demokratik bir düzene geçilmesinin ana nedeni olmuştur.²⁷

7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir partinin kurulması yönündeki ilk adım atılmış ve demokrasinin genişletilmesi yönünde talepler içeren "Dörtlü Takrir" olarak anılan metin CHP Meclis Grubu'na sunulmuştur. Bu süreçlerin sonunda ilk demokratik muhalefet partisi olarak Demokrat Parti (DP) ortaya çıkmıştır. 1946 seçimlerinde istediği neticeyi alamayan DP, 1950 yılında gerçekleşen genel seçim sonrası iktidara gelmiştir. Çok partili hayata geçiş sürecinde siyasal atmosferin demokratik söylemlerini artırması ve komünist faaliyetlerin daha çeşitli kanallardan ve daha görünür yüzeyde siyaset yapmasını sağlamıştır. Ancak geçmişten gelen hafıza ve tecrübe ile dış politikanın getirdiği yeni düzen içerisinde komünizmle mücadelede hem siyasette hem kamusal alanda daha profesyonel davranılan bir döneme girilmiştir.

DP dönemine kadar gelen süreç içerisinde, komünizmle mücadelenin en belirgin noktaları yapılan tutuklamalar ve davalar olmuştur. 1920 yılından itibaren 1946 yılına kadar birçok önemli komünist tutuklaması gerçekleşmiştir. Çeşitli suçlardan mahkûm olanların gösterildiği bir devlet kaydına göre 1941 yılında 1 kişi, 1942 yılında 2 kişi, 1943 yılında 4 kişi, 1944 yılında 7 kişi, 1945 yılında 14 kişi, 1946 yılında 12 kişi, 1947 yılında 9 kişi, 1948 yılında 12 kişi, 1949 yılında 60 kişi komünistlik ve komünizm propagandası yapmak suçlarından mahkûm olmuşlardır.²⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrasında rakamların artıyor olmasında bu dönemde komünist faaliyetlerinin daha görünür olması ile birlikte, CHP Hükümetinin komünizmle mücadelede daha kararlı bir tavır almasının etkisi vardır. DP'nin iktidarı sonrasında 1951 yılında gerçekleştirilecek olan en geniş komünist tutuklamaları ile yapılan yargılamalar sonrasında bu rakamların niceliksel olarak artmasının yanında komünizmle mücadelede niteliksel anlamda büyük dönüşümleri ortaya çıkaracaktır.

İlişkileri (1920-1953), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.; Ayşegül Sever, A. *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

²⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt: 2*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 544.

²⁶ Türkiye'de, ABD kadar Sovyetler Birliği de kendi ideolojik çizgilerine yakın bir muhalefet partisi kurulmasını arzu etmişlerdir. Bkz. Baskın Oran, "İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", *AÜSBF Dergisi*, C. 24, S. 3, Eylül 1969, s. 227-275.

²⁷ Çetin Yetkin, *Karşıdevrim 1945-1950*, Kilit Yayınları, İstanbul 2011, s. 173.

²⁸ BCA. 30.1.0.0/55.341.3, 1957.

DP, iktidarı boyunca komünizmle mücadelesini sadece güvenlik tedbirleri çerçevesinde ele almayıp kamusal ve sivil birçok alanda doğrudan ve dolaylı biçimlerde gerçekleştirmek eğiliminde olmuştur. Devletin tüm kademelerinin yanında hukuk, basın, sivil toplum örgütleri gibi çeşitli alanlarında bu eğilimini güçlü bir şekilde hissettirmiştir.

2. Türkiye'nin Komünizmle Mücadelede Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkilerinin Artması

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin artan komünizm tehditleri ile birlikte Türkiye'nin iç politikasında komünizm karşıtı söylemler de artmaya başlamıştır. Bu durum tek başına dış politikadaki tehdit unsuru ile ilgili olmayıp, Batı ittifakı çizgisinde bir yön arayışındaki Türkiye'nin, ABD ile ilişkileri geliştirme gayretlerinin bir yansıması olarak da ortaya çıkmıştır.²⁹ Bu, Türk dış politikası açısından önemli bir değişimi beraberinde getirirken, iç siyasetini de şekillendiren yenilikleri içinde barındırmıştır.³⁰ Bu atmosferde komünizmle mücadele, siyasi kodlara işlemeye başlarken içerideki tüm ideolojik alanlar bu dönüşümden etkilenmişlerdir.³¹

Türkiye gelişen yeni siyasi durumda Sovyetler Birliği'ne karşı yeteri kadar net bir tavır sergilemediğini gördüğü ABD'yi, içinde bulunduğu durumla ilgili ikna etmeye ve bu konudaki dikkatini arttırmaya çabalamıştır. Savaş sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği'nin savaş yıllarından gelen müttefiklik ilişkilerindeki taşların henüz yerine oturmamış olması ve Türkiye'nin savaş dışı kalma çabalarının getirdiği uluslararası yalnızlığının bu sınırlı ilgide önemli payı olmuştur.³² ABD Başkanı Truman'ın 6 Nisan 1946 tarihinde, 1944 yılında ölen Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini Amerikan donanmasının en büyük zırhlı gemilerinden olan "Missouri" ile Türkiye'ye göndermesi, ilişkilerin farklı bir iklime kavuşmasını sağlamıştır. Bunun iki ülkenin dostluğunun gelişmesinde yeni ve önemli bir gösterge olduğu yönündeki iki taraftan yapılan açıklamalar, Türkiye'ye karşı yürütülen politikanın değiştiğinin habercisi olmuştur.³³ Bundan bir yıl sonra Truman, 12 Mart 1947 tarihinde ilan ettiği dokt-

²⁹ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2010, s. 194-195.

³⁰ C. Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş...*, s. 44.

³¹ C. Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş...*, s. 17.

³² C. Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş...*, s. 72.

³³ A. Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında...*, s. 41. Türkiye'yi Batı ittifakının içine alan ilişkilerde İngiltere'nin Türkiye'ye bakış açısı önemlidir. Çünkü 1950'lerin başından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu'da, İngiltere'nin çıkarları ile paralel SSCB karşıtı ittifak projeleri içerisinde yer alması, bu yıllarda dış politikanın ana meselelerinden biri olacaktır. 1952'de NATO üyeliği ile devam eden süreçte Türkiye, Ortadoğu Komutanlığı ile hayata geçirilen ve 1955 yılında Bağdat Paketi'nin kurulmasına giden bir Ortadoğu'nun savunulması meselesinin merkezinde yer alan ülkelerden biri olacaktır. Bkz. C. Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş...*, s. 74. İngiltere'nin bu savunma projeleri için bkz. Behçet Kemal Yeşilbursa, *İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye, 1950-1954*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

rinle, Yunanistan ve Türkiye'nin komünizm tehdidine karşı korunacağını ve destekleneceğini ilan etmiştir. Türkiye bu andan itibaren hem ABD'nin daha fazla dikkat alanında olmuş hem de dünya gündeminde kendini daha iyi anlatma olanağı bulmuştur. Bu doktrin, uluslararası anlamda komünizmle karşı karşıya gelişi en ciddi biçimde ortaya koymuştur ve bu meydan okumanın taraflarından biri olarak Türkiye de saf tutmuştur. Türkiye'de komünizmle mücadelede ABD'nin desteği, bu tarihten itibaren oldukça hissedilmeye başlanacaktır.³⁴ Bu doktrinden bir ay sonra ABD Senatörü Berkley'in başkanlığında bir Amerikan heyeti Ankara'ya gelmiş ve "*para ile satın alınabilecek dostluğun bizim için bir kıymeti yoktur. Ancak Rus genişlemesine de bir son verme zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir*" şeklinde demeçler vermişlerdir.³⁵ 1948 yılında ise ABD'nin Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye ile de ekonomik iş birliği imzalanmıştır.³⁶ Bu süreçte ABD, Türkiye'nin komünizmle mücadele çalışmalarını takip etmiş, bu konuda hazırlanan ve kanunlaşmış bulunan hukukî çalışmaları Ankara'dan talep etmiştir.³⁷

DP dönemiyle birlikte ABD ile ilişkiler artarak devam etmiş, komünizme karşı ABD destekli yardımlar devam etmiştir. DP Hükümeti de içeride kanunlarını güçlendirerek komünizmle mücadelesini hızlandırarak artırmıştır. ABD, DP Hükümetinin hazırladığı kanunlar çerçevesinde yapılan tutuklamaları yakından takip etmiştir. Bu maksatla komünizme dair dönemin en geniş çaplı tutuklamalarından olan 1951 Tevkifatı'na da gözlemciler göndermiştir.³⁸

³⁴ Metin İlhan, "II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 16, Eylül 2015, s. 256-257. Sovyet tehlikesi karşısında Türkiye'nin bölgedeki en önemli güçlerinden biri olduğu gerçeği de bu kararda önemlidir. Bkz. Joseph C. Satterthwaite, "The Truman Doctrine: Turkey", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, S. 401, Mayıs 1972, s. 75. Bu süreçte Türkiye'nin çok partili yaşama geçişinin ABD tarafından da önemsendiği İnönü'nün hatıralarından anlaşılmaktadır. Truman Doktrini'nin ilan edilmesi sürecinde DP'den bağımsız milletvekili seçilmiş olan Adnan Adıvar ABD'de bulunmuş ve dönüşünde İnönü'ye Türkiye'de demokrasi bulunmadığı ile ilgili ABD'de yaygın bir kanaat olduğunu söylemiştir. Bkz. İsmet İnönü, *Defterler 1919-1973*, (Yay. Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 451.

³⁵ "On Amerikan Saylavı Dün Ankaraya Geldi", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1947, s. 1, 3.

³⁶ "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İş birliği Anlaşması ve Eki ile aynı tarihte teati edilen mektupların onanması hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, Kanun No: 5253, 13 Temmuz 1948, s. 14398-14402. Marshall yardımları, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın bozulan ekonomilerini harekete geçirecek kaynak yardımlarıdır. Böylelikle iktisadî zayıflık üzerinden Avrupa ülkelerinde yapılan komünizm propagandasının da önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2*, Alkım Kitabevi, İstanbul 2003, s. 443.

³⁷ CHP hükümeti döneminde Başbakanlık'ta görev alan DP milletvekillerinden Refet Aksoy bunu Meclis'te dile getirmiştir. Bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, D. 9, C. 10, B. 8, 23 Kasım 1951, s. 180.

³⁸ Tevkifatın en önemli sanıklarından Sevim Tarı, yakınlarının bile giremediği davalara Amerikalı NATO uzmanlarının rahatça girebilmesinden bahsetmiştir. Bkz. Emin Karaca, *Eski Tüfeklerin Sonbaharı*, Puslu Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 117.

ABD, komünizmle mücadele için uluslararası anlamda malî ve askerî yardımlar aracılığıyla tedbirler alırken, aynı amaç etrafında her ülkenin toplumsal haritasına göre sosyal alanda da birçok politika geliştirmiştir. Bu sayede toplumsal alandan kendisine doğru bilgi akışını yönlendirirken, kendi belirlediği projelerin de eşzamanlı bir şekilde aynı toplum üzerinde propagandasını yapabilmıştır. Bu propagandanın öncelikli hedefi ise Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerdeki hareket alanının sınırlandırılması ve bürokrasiden aydınlara kadar farklı katmanlar arasında komünizmin etkisinin azaltılması olmuştur.³⁹ Bu çalışmalar kapsamında ABD'nin önemli propaganda enstrümanlarından olan "Voice of America-Amerika'nın Sesi" radyosunun aktarıcı istasyonunun Türkiye'de açılması için DP Hükümeti ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.⁴⁰ Bunların dışında ABD lehine ve komünizm hilafına birçok dergi, broşür, kitap yayınları ile birlikte haber bültenleri, film, televizyon programları da düzenlenmiştir.⁴¹

1957 yılına gelindiğinde ABD Başkanı Eisenhower, Ortadoğu'da komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla "Eisenhower Doktrini"⁴² olarak bilinen siyasetini dünyaya duyurmuştur.⁴³ Bu doktrin ile ABD artık, içinde Türkiye'nin de yer aldığı Ortadoğu ülkelerine Sovyetler Birliği üzerinden yapılacak herhangi bir saldırıyı uluslararası komünizmin bir saldırısı olarak göreceğini ilan etmiştir.⁴⁴ Bu doktrin DP Hükümeti tarafından olumlu karşılanmış, sadece dış politika açısından değil iç politika ve ekonomideki sıkıntıları için de bazı açılardan fırsat olarak görülmüştür.

3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki Komünizme ve Komünizmle Mücadeleye Bakışı

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile Sovyetler Birliği'nin mücadelesi yoğunlaştıkça, müttefik ülkelerin iç işlerinde meydana gelen siyasi ve toplumsal olaylar da bu ülke-

³⁹ . Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş...*, s. 151. ABD, 1953 yılında uluslararası bir bilgi alma servisi (United States Information Agency -USIA) kurmuş ve Soğuk Savaş süresince dış ülkelerde Sovyet propagandalarına karşı durmakla beraber kendi propagandalarının yayılmasını sağlamıştır. Türkiye'de de ABD destekli birçok etkinlik, bu kuruluşun finansmanı ve organizasyonu altında gerçekleştirilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Erkan Aydın, "Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 2, Temmuz 2022, s. 315-331.

⁴⁰ Aytül Tamer, "Muhayyel Komünizm Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası", *Doğu Batı Dergisi*, S. 58, Eylül-Ekim 2011, s. 91-113.

⁴¹ Serpil Aydos, "1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 45, S. 4, Aralık 2012, s. 123.

⁴² Eisenhower Doktrini ile, bir ülke başka bir devletin silahlı saldırısı tehdidi altındaysa Amerikan ekonomik yardımı ve ABD askeri güçlerinden yardım talep edebiliyordu. Eisenhower doktrininde Sovyet tehdidini öne çıkararak, "uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir ulusun açık silahlı saldırısına karşı bu tür yardım talebinde bulunan ulusların toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını güvence altına almak ve korumak için" ABD kuvvetlerinin görevlendirilmesine izin verilmiştir. Bkz. F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi...*, s. 501-504.

⁴³ "Eisenhower, Ortadoğu Planını Dün Resmen Açıkladı", *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1957, s. 1, 5.

⁴⁴ Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yayınları, İstanbul 1968, s. 297.

lerin yakın takibine sebep olmuştur. Bu anlamda ABD Büyükelçiliği ve konsoloslukları, Türkiye'deki komünizm faaliyetleri ve propagandalarını, basında buna dair çıkan haberleri belirli periyotlarla rapor halinde devletlerine bildirmişlerdir. ABD'nin uluslararası haber alma servisi de meselenin daha çok sıcak savaş boyutunu ele alarak yine bu konuda raporlar sunacaktır. Bu raporlarda sıklıkla öne çıkan, Sovyetler Birliği yerine sıklıkla kullanılan tabir olan, "Rus" ile Türkiye'nin çok eskiden gelen düşmanlıkları ve bu yüzden Türk toplumu ve devletinin bu ülkeden gelen yaklaşımlara şüphe ile yaklaştığı olmuştur.⁴⁵

1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini sonrasında Türkiye'nin artık bir müttefik durumuna gelmesiyle ekonomik, siyasi meselelerin yanında Türkiye'deki komünizmin durumu ve devletin komünizmle mücadelesi ile ilgili raporlar ABD'ye sunulmuştur. 1948 tarihli bir raporda, Türk hukukunun sınıf farklılıklarını kışkırtacak ve devrim planı olan, dışarıya bağlı örgütlerin varlığını yasakladığı, bu yüzden komünistlerin ancak yeraltı faaliyetlerinde bulunabildikleri ve sayılarının nüfusun yüzde birinden daha az olduğu, buna rağmen polis ve güvenlik birimlerinin özellikle aydın grupların içlerine sızarak etkili oldukları belirtilmiştir. Rusya'ya güvenmemekten kaynaklı olarak Sovyet propagandalarının çok etkili olmadığı dolayısıyla Sovyet ve komünist ajanlarının etkilerinin sınırlı olduğu, komünizme eğilim gösterilse bile emniyet birimlerinin dikkatli olmalarının komünizmin Türkiye'de yayılmasına karşı etkili bir kontrol görevi yapacağı kaydedilmiştir.⁴⁶

1949 tarihli bir raporda ise sendikalardan bahsedilmiş ve bunların komünist eğilimleri olduğu bildirilse de emniyet birimleri tarafından yakın takip altında oldukları ve sürekli kontrol edildikleri vurgulanmıştır. Türkiye'de komünizmle Sovyetler Birliği'nin ayrılmaz bir şekilde ilişkili görüldüğü, her Türkün geçmişten gelen Rus isteklerinin farkında olmasından onlara karşı derin bir güvensizliğin olduğu ve son Sovyet taleplerinin de bunu artırdığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca 1948 yılında Türkiye ile imzalanan ekonomik iş birliği antlaşması sonrası oluşturulan "Ekonomik İş birliği İdaresi"ne (*The Economic Cooperation Administration - E.C.A.*) karşı tutum ve bu programın ilerleyişini engelleyecek durumlar özellikle takip edilmiştir.⁴⁷

DP iktidarı öncesi Mart 1950 tarihli bir raporda komünizmin Türkiye'de önemli bir güç olmadığı ve emniyet birimlerinin bu "önemsiz güç" üzerinde etkili olduğu tekrar belirtilmiştir. Ayrıca, beklenmedik bir sabotajın ya da eylemin gerçekleşme ihtimali olmasına rağmen henüz böyle bir gelişme yaşanmadığı da kaydedilmiştir.⁴⁸ Kamununun çoğunluğu açısından da komünizme karşı durmada birlik halinin hâkim olduğu

⁴⁵ A. Tamer, "Muhayyel Komünizm Türk...", s. 96-97.

⁴⁶ ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı-Central Intelligence Agency (CIA.) RDP78-01617A001400020001-3, 22.12.1948.

⁴⁷ CIA. DOC_0000258571, 04.01.1949.

⁴⁸ CIA. RDP78-01617A000900030001-8, 28.03.1950.

ve hükümetin Batı yanlısı politikalarının desteklendiği belirtilmiştir.⁴⁹ Benzer değerlendirmeler Mart 1951'de Türkiye'ye gelen "Amerikan Emek Federasyonu" (AFL) Avrupa sorumlusu Irving Brown tarafından da yapılmıştır. Brown, Türklerin komünizm karşıtı olmaktan çok, Rus karşıtı olduklarını ve Sovyetler Birliği'ne karşı var olan derin kuşkunun sendikalar da dahil tüm alanlarda hissedildiğini söylemiştir. Yine sendikaların faaliyetlerine özellikle dikkat eden Çalışma Bakanlığı müfettişlerinin, komünist sızmalara karşı hassas olduklarını ve adeta bir polis titizliğinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Bunun yanında ziyaret ettiği ülkeler arasında komünizmin etkisini en az hissettiği ülkenin Türkiye olduğunu da belirtmiştir.⁵⁰

1951-1952 yıllarında Türkiye'de komünist tutuklamaları artmış ve TKP'nin ileri gelen kadroları sorgulanmaya başlamıştır. 1952 yılının sonlarında açıklanan bir raporda, Türkiye'deki tüm sempatanları ile birlikte toplam komünist sayısının 5.000 bin ile 10.000 civarında olduğu ve bu kişilerin kent merkezlerinde ve üniversiteler odağında gizli faaliyetlerini yürüttükleri belirtilmiştir. Sovyet ajanı olarak düşünülen komünistlerin ise Kürt, Yunan, Ermeni ve Yahudi gibi daha çok farklı etnik ve dinî gruplardan olduğu vurgulanarak bu kişilerin sabotaj faaliyetlerinin ancak sıcak bir savaş durumunda bir güvenlik riski oluşturabileceği ifade edilmiştir.⁵¹ 1951 Tevkifatı'nın mahkeme süreçleri 1954 yılında sona erdiğinde ABD raporlarında artık Türkiye'deki komünizme dair durumun kontrol altında olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de Batı Avrupa'daki gibi bir komünist probleminin olmadığı ve daha çok Rus nefretiyle beslenen ve onun ürünü olduğu düşünülen bir komünizm karşıtlığı olduğu tekrar vurgulanmıştır. Komünist kadrolarının 2.000 civarında olduğu ve komünist faaliyetlerin ağır yasalar altında olmasından dolayı yıkıcı bir tehdit düzeyinde olmadığı kaydedilmiştir.⁵²

ABD'nin Türkiye'nin kendi siyasi çıkarlarına karşı aldığı pozisyonlar ve yaklaşımlar da özellikle dikkate alınmıştır. 1956 tarihli bir raporda, Türkiye'nin Rusya'ya karşı güçlü bir güvensizlikle birlikte ABD'nin askeri, ekonomik ve teknik yardım programları aracılığıyla bu güvensizliğe karşı kendilerini güçlendirebileceğini düşündüklerini, Batı ittifakında olma arzusunun ABD varlığının gönüllü ve şüphesiz bir şekilde kabul görmesine neden olduğu belirtilmiştir. Milli bağımsızlık çizgisinde olsa da Türkiye'nin askerî kapasitesinin yetersizliğinin farkında olarak kendi topraklarında yabancı tehditlerine karşı caydırıcı bir unsur olarak bir ABD üssü bulunmasından da memnuniyet duyacağı işaret edilmiştir. Raporun sonunda Türkiye'de ABD'ye karşı genel anlamda olumlu bir yaklaşımın bulunmasına karşılık çok kayda değer olmasa da gizli Amerikan karşıtı faaliyetler olduğu, ihtiyatlı bir şekilde bu konuda dikkatli olunması da ayrıca

⁴⁹ CIA. RDP79R01012A000300020017-7, 01.02.1951.

⁵⁰ Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 127.

⁵¹ Democracy in Turkey (DT.) 783.00. 822 pp. 03.08.1951-16.12.1952. (Amerikan Ulusal Arşivi'nin Dışişleri Bakanlığı'nın 1950-1959 yıllarını içeren "Democracy in Turkey" kategorisi altındaki belgelerdir)

⁵² DT. 783.00. 548pp. 18.10.1955-16.04.1956.

belirtilmiştir.⁵³ DP'nin son döneminde ise artık komünizm yanlısı unsurların ve komünistlerin çok az bir önemde olduğu, komünist parti üyeliğinin yalnızca birkaç yüzle sınırlı kaldığının düşünüldüğü belirtilmiştir.⁵⁴ Bu raporlar genel olarak değerlendirildiğinde ABD açısından Türkiye'deki komünizm karşıtlığının temeli, Ruslara karşı geçmişten gelen güçlü nefret ve güvensizliktir ve bu yüzden komünizm fikri de bir "Rus ürünü" olarak görülmektedir. Geçmişten beri sürekli yasaklanan komünist partisi 1954 yılından itibaren büyük oranda etkisiz kılınmıştır. Türkiye'de komünizme olan ilginin sınırlı olduğu ve daha çok şehir merkezlerde yaşayanlar ile aydınlar tarafından benimsendiği düşünülmüştür. Az olduğu bilinen komünist yönetici kadrolarına kadar sızabilmiş sıkı bir polis kontrolü vardır. Nihayetinde Türkiye'de diğer Batı ülkelerine nazaran bir komünizm tehlikesi olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca Türkiye için esas meselenin komünizmden çok ekonomik kaygılar ve Batı çizgisindeki dış politika olduğu değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Batı çizgisinde ve Amerikan tarafı kalmasının önemi vurgulanmış, bunun stratejik üs elde edilmesi gibi faydalar getireceği de önemle belirtilmiştir.

ABD'nin Türkiye'deki komünizm meselesindeki yaklaşımları DP Hükümetinin dış politikada da komünizmi araçsallaştırmasına ve bu kapsamda Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerindeki sert tutumunu da sürekli diri tutmasına neden olmuştur. Bu anlamda 1953 yılında Stalin'in ölümü ile birlikte Sovyetler Birliği'nden gelen ilişkilerin normalleştirilmesi yaklaşımları da güvenilir bulunarak bir yakınlaşma gösterilmemiştir. Bu sadece askeri ve siyasi ilişkilerle ilgili olmayıp Türkiye'nin Batı ve ABD ile kurduğu ekonomik ilişkiler zemini ile ilgilidir. Ekonomik kalkınma ihtiyacında olan Türkiye, ABD'nin malî desteğinin devamı yönünde komünizm tehlikesini bir koz olarak sürekli gündemde tutma amacında olmuştur.⁵⁵

4. 1957 Seçimleri Sonrası Uygulanan Komünizm Karşıtı Siyasete Amerika Birleşik Devletleri'nin Bakışı

DP, 1954 seçimleri öncesinde komünizmle mücadelede aldığı sonucun başarısını iç kamuoyunda ve dış politikada ilan etmiştir. Ancak bu süreçten sonra DP Hükümeti, ABD yardımlarının azaldığı, ekonomik problemler ve iç siyasette muhalefetin baskısını hissettiği bir döneme girdiğini görmüştür. 1957 seçimlerinde de iktidar olmayı başaran DP, oylarındaki azalmayla birlikte muhalefetin de güçlendiğini görmüştür. Siyaset ve basın eliyle muhalif kesimde açılan şiddetli ateşin komünist birliklerini de hareket hazırlığa geçirdiğini iddia eden Başbakan Adnan Menderes, "ihtilalci fikirler besleyen fitne" diye tarif ettiği bu hareketlenmenin son bulması için hukuk düzenlemelerinin ve alınan önlemlerin yeniden ele alınabileceğine dair ikazını seçimlerden bir yıl evvel 10 Nisan 1956'da Gaziantep'te yaptığı bir konuşmada belirtmiştir.⁵⁶

⁵³ CIA. RDP80B01676R002700040004-7, 21.02.1956.

⁵⁴ CIA. RDP79R00890A001200040016-3, 27.04.1960.

⁵⁵ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul 2010, s. 586.

⁵⁶ C. Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi...*, s. 190-191.

Seçimler sonrası programını açıklayan hükümet, meydanı boş bularak harekete geçen ve siyaseti ağırlaştırma ve zehirleme gayretinde olan, her yerde bulunabilme becerisine sahip olan “gizli komünistlikle” etkili bir mücadeleye girişileceğini ilan etmiştir.⁵⁷ Bu yeni ve sert komünizmle mücadele söyleminin altında bir önceki dönemin kaygılarının giderilmesi de vardır.⁵⁸ Hükümet programındaki yeni komünizmle mücadele söylemi iç siyasette tartışma konusu olmuştur. Bunun iktidarın bir baskı aracı haline dönüşmemesi, demokratik hakların korunması gerekliliği hatırlatılmıştır.

DP Hükümetinin Türkiye’de “gizli komünist”likle mücadele içinde olacağını açıklaması ABD makamları tarafından da takip edilmiştir. ABD Temsilciler Meclisi’nden, Kongre İlişkiler Sekreter yardımcısına yazılan bir mektupta, Türkiye’deki komünist ve sempatanlarının çok az olduğu belirtilerek, Başbakan Menderes’in Meclis konuşmasında “gizli komünizm” işaret ederek yaptığı konuşmayı “sıradışı” olarak nitelendirilmiştir. Hükümetin komünizmle mücadele çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlarda esaslı bir gerçekliğin olmadığına vurgu yapılmıştır.⁵⁹ ABD’nin bu görüşte olmasını sağlayan gerekçe, Başbakan Menderes’in ABD Büyükelçisine hitaben söylediği sözlerden kaynaklanmaktadır. Buna göre Menderes, komünist baskıların Türkiye’de daha da ağırlaştığını ve her türlü muhalefeti teşvik ettiğini söyleyerek bunun Türkiye’nin siyasi istikrarına zarar verdiğini söylemiştir. ABD’nin tamamlanmaya çalışılan ekonomik yatırımlar ve sosyal dayanışmanın, siyasi istikrarı etkileyen komünist baskıya direnmelerini sağlayacaklarını göz önünde bulundurmasını, son yedi yılın mücadelesini tamamlamak ve daha iyi ekonomik şartlara ulaşmak için Washington’ın yardımına ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir.⁶⁰

DP’nin ABD’nin dikkatini çekmek adına komünizmi araçsallaştırdığını düşündürten bir diğer olay 1958 yılında Ankara’da meydana gelen sabotaj hadisesi ile olmuştur. 1957 seçimleri sonrası hükümet programı ile birlikte ortaya konan “gizli komünistlikle mücadele” tavrının içeride ve dışarda tatmin edici bulunmamasının yarattığı hava

⁵⁷ TBMM *Tutanak Dergisi*, D. 11, C. 1, B. 10, 04 Aralık 1957, s. 59.; “Mr. Menderes Wins Vote”, *The Times*, 06.12.1957, s. 9.

⁵⁸ *Ocak* gazetesi, “gizli komünistlik” meselesi üzerinde durarak bir anlamda bunun zorlama olduğunu düşünen algıya yönelik, bu ibarenin programa haricî bir zorlama veya bir gösteri olsun diye girmediğini, komünizmle mücadedenin artık kendini bir mecburiyet olarak şiddetle hissettirdiğini yazmıştır. Bkz. “Gizli Komünistler?”, *Ocak*, C. 2, S. 42, 25 Aralık 1957, s. 1. Fransız basınından 1957 yılında alınan bir haberle Türkiye’deki komünist sayısının en iyimser tahminle 3000 civarında olduğu belirtilmiştir. Bkz. “Bir Vesika”, *Toprak*, S. 53, Nisan 1959, s. 23.

⁵⁹ DT. 783.00. 1112 pp. 01.10.1957-06.05.1959. İngiliz raporlarında da benzer bir düşünce hakimdir. 1957 yılı itibariyle TKP’nin yeni bir lider ortaya çıkarmasına ya da partiyi yeniden örgütlemesine dair net bir işaretin olmadığı vurgulanmış, komünist fikirlerin bir dizi dağınık birey ve grupla sınırlı kaldığı ve devletin baskıcı politikalarının devam etmesi durumunda komünizmin Türkiye’de ciddi bir siyasi tehdit haline gelmesinin muhtemel olmadığı belirtilmiştir. Bkz. The National Archives (TNA). FO 424/297, “Further Correspondence Respecting Turkey Part XI”, Date: January to December 1957.

⁶⁰ DT. 783.5. 1043 pp. 01.08.1955-30.12.1957.

içinde, seçimlerden tam üç ay sonra bu iklimin dağılmasına hizmet edebilecek ve komünizmin tehlikesini ortaya koyacak olay, 26 Ocak 1958 yılında yapılacak olan Bağdat Paktı Konseyi toplantısının öncesinde yaşanmıştır. Toplantıya başta ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in yanı sıra İngiltere, Pakistan ve İran Dışişleri Bakanları katılacaklardır. Toplantının olacağı günün gece vaktinde Ankara'da biri Amerikan Büyükelçiliği'nin Paris Caddesi'ne bakan arka bahçesinde, diğeri Konur Sokaktaki Amerikan Yayın Bürosu adını taşıyan bir kitapçı dükkânı önünde olmak üzere iki bomba patlamıştır. Olayın verdiği ilk izlenimin ABD'ye karşı düzenlenen bir terör saldırı niteliğinde olduğu gazete haberlerinden görülmüştür.⁶¹ Yapılan araştırmalar sonunda yeterli kanıtlar bulunamamış olsa da bunun teknik açıdan özellikle yabancı kaynaklı bir komünist sabotaj olduğuna dair izlenimler paylaşılmış ve olayın yansımalarını Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes bizzat yerinde inceleme yaparak takip etmişlerdir.⁶² Olayın ertesi günü TBMM'nin açılış toplantısında DP Meclis Grubu adına Denizli milletvekili Baha Akşit söz alarak, dost ülke ABD'ye yönelik olduğunun görüldüğü bu olayın şüphesiz bir şekilde komünist işi olduğunu ve önem verilen Türk-Amerikan dostluğunun sarsılmasına yönelik bir amaç taşıdığını belirtmiştir.⁶³ Bugüne kadar Türkiye'de hiç bomba eylemi gerçekleştirilmemiş olan komünistlerin bu işi yapmış olabilecekleri ve yapabilme kapasiteleri tartışma konusu olmuştur. Olaylar sonrası ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Başbakan Menderes'e yazdığı bir mektubunda, olaylar sonrasında devlet yetkililerinin gösterdikleri samimi gayretler dolayısıyla teşekkürlerini belirtirken, derinleştiren soruşturma neticesinde, yapılan terör eyleminin ilk başlardaki komünist şüphesini doğruladığını ve bu tarz eylemlerin hedeflerine ulaşmak için şiddeti bir araç kabul edenlerin yapacağı türden bir hareket olduğunu belirtmiştir.⁶⁴ Ancak sonradan bu olayın komünistler tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna dair net kanıtların ortaya konulmaması, ABD'nin komünizmle mücadele konusunda DP Hükümetinin samimiyeti ve etkisine dair kuşkularını artırmıştır.⁶⁵ Yurtdışında bulunan Nazım Hikmet, komünizmle mücadele için fırsat kollayan DP'nin yaşanan bomba olayı ile Dulles'a bir gözdağı verdiğini söylemiştir. Bu sayede Amerikan yardımlarına dair ABD'ye bir mesaj niteliği taşıyan bu olayın iç siyasette de demokrasinin kısıtlanması için yeni kararların bir habercisi olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Bununla ilgili olarak 1951 Tevkifatı'nın tutuklularından olan eski komünistlerden Aclan Sayılğan ise

⁶¹ İlk bomba gece 23:45 sularında, diğeri se 00:30 sularında gerçekleşmiştir. "Ankara'da Suikast", *Milliyet*, 27 Ocak 1958, s. 1, 5.; "Ankara Dün Gece İki İnfilak Oldu", *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1958, s. 1, 5.

⁶² "Ankara Sabotajı Komünist Mârifeti", *Milliyet*, 28 Ocak 1958, s. 1, 5.; "Ankara Suikasinde Komünist Parmağı", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1958, s. 1, 5.

⁶³ *TBMM Tutanak Dergisi*, D. 11, C. 1, B. 30, 27 Ocak 1958, s. 547.

⁶⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Demokrasiden Darbeye 1957-1960)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 61-62.

⁶⁵ DT. 783.00. 1112 pp. 01.10.1957-06.05.1959.

⁶⁶ Anjel Açıkgöz (Hazırlayan), *Bizim Radyoda Nazım Hikmet*, Tüstav Yayınları, İstanbul 2002, s. 24-25

TKP'nin faaliyetlerinin iç ve dış gelişmelerin gidişatına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini belirtirken mevcut iktidarların da bu faaliyetlere bir süre göz yumduğunu ve zamanı geldiğinde komünizm karşıtı sloganlar eşliğinde tutuklamaların gerçekleştirildiğini söylemiştir. Türkiye'deki komünizmin tehlikeli olma seviyesinin siyasi partilerin faydacı yaklaşımları doğrultusunda şekillendiğini bu yüzden komünizmle mücadelenin de geleneksel olarak sadece hukuki yaptırımlarla sınırlı kaldığını ve milli güvenlik boyutunda sistematik bir şekilde tam anlamıyla değerlendirilemediğini vurgulamıştır.⁶⁷

Sonuç

Komünizmle mücadele, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarından beri uygulanan bir siyaset olmuştur. Sovyetler Birliği desteğiyle uygulamaya çalışılan yayılmacı komünist siyaset sürekli takip edilmiştir. Bu siyasetin ülke içine girerek etkili olma çabaları kontrollü bir şekilde hukukî ve idari yöntemlerle pasifize edilmiştir. Bu mücadelenin daha anlamlı ve sistematik bir devlet pratiği haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin küresel bir komünist devlet olarak ortaya çıkmasıyla olmuştur. Savaş sonrasında ABD merkezli Batı dünyası tarafından komünizmin küresel bir dönüşmana dönüşmesi, artık Türkiye'nin de geleneksel sınırlı mücadele yaklaşımını dönüştürmesini sağlamış ve komünizme karşı baskı faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır. .

1950 seçimleri sonrası iktidara gelen DP'nin öncelikleri dış politikada güvenlik arayışı ve ekonominin iyileştirilmesi meseleleri olmuştur. Bu sorunun ikisine de en kısa yoldan ulaştıracak siyaset biçiminde komünizmle mücadele önemli bir rol alacaktır. DP bu mücadeleyi etkin bir şekilde yürütecek çalışmalara odaklanmış ve komünizmin tehdit boyutunun olabildiğince büyütülmesine sebep olacak bir ortama girilmesini sağlayacak bir siyaset takip etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin komünizmle mücadelesinde ana etkenlerden biri olarak Sovyetler Birliği'ne karşı yakın bir sınırdaki bulunan bir ülkenin stratejik anlamda ekonomik ve askeri açılardan tahkim edilerek güçlendirilmesi de vardır. Bu anlamda ABD açısından Türkiye'nin dışarıdan bir komünist bir Sovyet işgali riskine karşı bulunduğu pozisyon, içeride oluşması çok zor görünen bir komünist ihtilali riskinden daha çok önemsenmiştir. ABD, geçmişten gelen güçlü Rus düşmanlığı sebebiyle komünizmin Türkiye'de genişleyemediğine ve bu yüzden Türkiye'nin içinde ciddi bir komünist varlığının olmadığına kanaat getirmiştir.

DP döneminde komünizmle mücadele, ABD'nin politik ekseninde gelişen bir yapıya bürünmüş gibi görünse de kaygıların temelinde yatan asıl nedenlerden birinin ekonomik kalkınma niyetli olduğu gerçektir. Komünizmin tehdit etkisinin ve buna yönelik ortaya koyulan çabanın bir bedeli olduğunun bilinci hem ABD hem de Türkiye açısından farkında olunan bir politik gerçeklik olmuştur. Bu durum Türkiye'nin komünizmin varlığı ve tehdidine yönelik ikna etme gayretlerini de beraberinde getirmiştir. DP bu meselede tehdit argümanının içini doldurulabildiği sürece sonuç alacağına inanmıştır ve bu yüzden ilk dönemlerde komünizmle olan yoğun mücadeleden alınan

⁶⁷ Aclan Sayılğan, *İnkâr Fırtınası*, Ülke Yayınları, İstanbul 1962, s. 37, 82.

olumlu neticenin ekonomik etkisinin devam edeceğini öngörmüştür. Ancak mücadelenin zamana yayılması gerektiğini farkettiği andan itibaren DP'nin sonraki dönemlerinde komünizme dair ortaya koyduğu yeni korku siyaseti yeterince kabul görmemiştir.

Neticede İkinci Dünya Savaşı sonrası komünizme karşı Türkiye'nin Batı çizgisinde yer alması sağlanmış ve bu yönde ABD tarafından askerî, malî ve sosyal anlamda destekler sağlanmıştır. Bu DP'nin ilk döneminde komünist faaliyetlerin oldukça sınırlı kalmasını sağlayacak bir ortamı getirmiştir. Ancak DP iktidarının ikinci döneminden itibaren komünizmin daha zinde bulunduğu dönemlerden çok daha fazlasını, ikinci döneminde gerçekleştirdiğine yönelik iddiaları komünizmle mücadelesini aşındırmıştır. Komünizmin tehdit boyutuna dair siyaset, iç siyasette olduğu kadar dış siyasette de etkisini yitirmeye başlamış ve işlevsel bir siyaset malzemesine dönüşmüştür. Bu komünizmle mücadelenin zayıflamasına, komünizmin güç toplamasına sebep olmuştur.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Arşivi Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

*ABD Ulusal Arşivi Dış İşleri Bakanlığı Belgeleri*⁶⁸

ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) Arşivi

İngiliz Arşivleri (The National Archives)

Komintern Arşiv Fonu

2. Resmî Süreli Yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Tutanak Dergisi

3. Yazarsız Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Milliyet

The Times

Toprak

4. Kitaplar

AÇIKGÖZ, Anjel (Hazırlayan), *Bizim Radyoda Nazım Hikmet*, Tüstav Yayınları, İstanbul 2002.

⁶⁸ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs: Turkey, 1955- 1959.*

- ADIVAR, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Çan Yayınları, İstanbul 1962.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2*, Alkım Kitabevi, İstanbul 2003.
- ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III*, ATAM Yayınları, Ankara 1997.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Menderesin Dramı: 1899-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
- AYKAN, Ferda, *Türkiye'de Sosyalizm Akımının Maddi Temeli (İşgal-Boycot, Yığın Hareketleri)*, Şark Matbaası, Ankara 1976.
- BORA, Tanıl, ÜNÜVAR, Kerem, "Elli Yıllarda Türkiye'de Siyasi Düşünce Hayatı", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, (Haz: Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- BORAN, Behice, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yayınları, İstanbul 1968.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.
- ÇELİK, Aziz, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- DARENDELİOĞLU, İlhan, *Türkiyede Komünist Hareketleri Cilt I*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul 1961.
- DEMİR, Şerif, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul 2010.
- EHRT, Adolf, (Düzenleyen), *Der Weltbolschewismus*, Nibelungen-Verlag G.m.b.H., Berlin-Leipzig 1936.
- ERER, Tekin, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul 1965.
- ERKİN, Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnut Matbaası, Ankara 1968.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990.
- GÜRÜN, Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.
- HARRİS, George Sellers, *The Origins of Communism in Turkey*, The Hoover Institution on War, Revolution and Peace Stanford University, Stanford, California 1967.
- İNÖNÜ, İsmet, *Defterler 1919-1973*, (Yay. Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2010.
- KARACA, Emin, *Eski Tüfeklerin Sonbaharı*, Puslu Yayıncılık, İstanbul 2013.
- KARPAT, Kemal Haşim, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, İmge Kitabevi, İstanbul 2008.
- KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt: 2*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

ÖRNEK, Cangül , *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı- Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, Can Yayınları, İstanbul 2015.

ÖRS, Rasim Dirsehan, *Rus Basınında Türkiye ve Nato*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2011.

ÖZTOPRAK, İzzet, TURAL, Mehmet Akif, SEVİM, Ali, (Yay. Haz.), *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

SAYILGAN, Aclan, *İnkâr Fırtınası*, Ülke Yayınları, İstanbul 1962.

SEVER, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

TEVETOĞLU, Fethi , *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1967.

TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Demokrasiden Darbeye 1957-1960)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

TOKER, Metin, *Solda ve Sağda Vuruşanlar (Türkiye'deki İki Yönlü İhtilâl Ortamının Anatomisi)*, Akis Yayınları, Ankara 1971.

TUNÇAY, Mete *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, C. I., Bilgi Yayınevi, Ankara 1967.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, *İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye, 1950-1954*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

YETKİN, Çetin , *Karşıdevrim 1945-1950*, Kilit Yayınları, İstanbul 2011.

YURTSEVER, Haluk , *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu, 1960-1980*, Yordam Kitap, İstanbul 2008.

5. Makaleler

ATILGAN, Gökhan, “Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkânlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar”, *Praksis*, C. 3, S. 21, 2009, ss. 47-76.

AYDINLI, Erkan, “Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 2, Temmuz 2022, ss. 315-331.

AYDOS, Serpil, “1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 45, S. 4, Aralık 2012, ss. 119-138.

AYGÜN, Mehmet, “Türkiye'de Anti-Komünizmin Kaynakları-3: 1940'lı Yıllarda Soğuk Savaşın Erken Provası”, *Sosyologca*, S. 3, Ocak-Haziran 2012, ss. 145-157.

GÖKTEPE, Cihat, SEYDİ, Süleyman, “ Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, *Bilig*, S. 72, Kış 2015, ss. 197-222.

İLHAN, Metin , “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 16, Eylül 2015, s. 248-263.

JÄSCHKE, Gotthard, “Kommunismus und Islam im Türkischen Befreiungskriege”, *Die Welt des Islams*, S. 20, 1938, ss. 110-117.

ORAN, Baskın , “İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar”, *AÜSBF Dergisi*, C. 24, S. 3, Eylül 1969, ss. 227-275.

ÖZDEMİR, Emin - ŞENDİL, A. Fatih , “Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti’nin Sol Hareketlere Yaklaşımı”, *CTAD*, C. 12, S. 23, Bahar 2016, ss. 337-367.

SATTERTHWAITE, Joseph C., “The Truman Doctrine: Turkey”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, S. 401, Mayıs 1972, ss. 74-84.

TAMER, Aytül, “Muhayyel Komünizm Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası”, *Doğu Batı Dergisi*, S. 58, Eylül-Ekim 2011, ss. 91-113.

UCA, Alaattin, “Atatürk ve Komünizm”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, 2000, ss. 323-348.